

Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica

Facultat de Geografia i Història

UNIVERSITAT DE BARCELONA

LA VILA DE BERGA A L'EDAT MITJANA
LA FAMÍLIA DELS BERGA

Volum I

Que presenta **M. Dolors Santandreu i Soler** per optar al títol de Doctora
en Història Medieval.

Tesi de Doctorat dirigida pel

Dr. Manuel Riu i Riu

Catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona.

Programa de Doctorat "Poder i Societat a l'Edat Mitjana".

Bienni 1993-1995.

Març 2006

9.- LES ACTIVITATS ECONÒMIQUES

9.1.- ELS MOLINS

Els molins eren nombrosos a Berga i rodalies per la riquesa en aigua de la zona. A la documentació estudiada hem trobat nou referències a molins.

La primera consideració a fer és la seva ubicació. Tots els molins esmentats en la documentació estaven situats al costat de la riera de Metge i aprofitaven la seva aigua. Creiem que la major part dels molins estaven situats en dues zones concretes de la riera de Metge, ambdues fora les muralles de la vila. La primera seria a la part nord de la vila, entre l'Estret del Guiu i el castell i la segona a la part meridional, encara avui denominada, la Rasa dels Molins, al costat de Salas, una zona eminentment d'horta on també s'esmenta l'existència d'un molí¹⁴¹⁷.

De la majoria de molins que apareixen citats a la documentació, en tenim poques referències, generalment només el seu nom i la seva situació. Solament en dos casos la documentació ens aporta alguns detalls més.

El primer cas seria el del molí de Salas, esmentat en un document de l'any 1383¹⁴¹⁸. Sabem que era un molí fariner i ens n'ha pervingut un inventari que el descriu mínimament. Així coneixem que a la casa inferior hi havia dues moles de pedra, una tremuja de fusta trencada, una caixa amb tapa foradada, diversos trossos de fusta de salze i algunes pedres tallades. A la casa superior hi havia fusta de salze, 44 teules senceres i 4 de trencades i una escala. Aquest molí fariner era de la família Duran.

Molt més interessant és l'inventari de l'any 1421 del molí propietat de la Comunitat, un molí que també es trobava a la riera de Metge¹⁴¹⁹.

Aquest inventari ens descriu, amb un gran detall, les parts del molí. Així sabem que aquest molí constava d'un casal que el document qualifica de: "*bo e sencer e be cubert a teula*". Per concretar hem de dir que el casal era la construcció on hi havia les moles i els rodets i, també, algunes vegades, l'habitage del moliner i de la seva família.

El casal del molí de la Comunitat tenia dues entrades, la porta principal i un portalet, ambdues ben protegides amb portes, panys i forrellats: "*les portes del dit casals*

---

¹⁴¹⁶ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 32r.

¹⁴¹⁷ Veure mapes. Volum III, annex gràfic.

¹⁴¹⁸ APBerga. Llibre Notarial 131, f. 112v.

¹⁴¹⁹ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 27r.

bones amb forroyat, pany e clau. Item un altre portalet ab portes i baule”.

El molí esmentat tenia les dues moles preceptives, la mola inferior o jussana i la mola superior o sobirana, que el document diu que eren noves. “*Item lo moli molent ab moles noves*”. La mola inferior és fixa i en el cas del molí que ens ocupa estava feta de pedra de Berga i tenia, aproximadament, dos pams i mig de gruix: “*la jussana de pedreny de Berga, la qual ha de gruxa dos palms e mig de alne de drap de color de la dita vile*”. La mola superior és mòbil, estava feta de pedra de Barcelona i tenia un cercle de ferro: “*la sobirana de padreny de Barchinona ab cercle de ferr*”. El cercle de ferro protegia i reforçava la mola, ja que aquesta en voltar i moldre s’escalfava molt i perillava de trencar-se.

A més d’aquests elements, el molí de la Comunitat també disposava de “*colferr, rode, nedie, corro e lorige e canal, tot bo. Item une tremuge bone*”.

Per entendre el mecanisme del molí i per conèixer la funcionalitat d’aquestes peces ara esmentades, recorrem a Jordi Bolòs i Josep Nuet¹⁴²⁰: “*El mecanisme del molí és ben senzill. Dins el carcavà hi ha el rodet, roda proveïda d’unes paletes guerxades i còncaues anomenades ales o àleps, sobre les quals l’aigua exerceix la seva força en direcció perpendicular a l’eix de rotació.*

El rodet és de fusta amb un cercol metàl·lic; n’hi ha però de moderns que són totalment metàl·lics. També tenim referències d’algun rodet de pedra.

L’aigua que es manté a pressió, pel seu propi pes, al fons del pou, surt amb força per una conducció -la canal- d’uns 10-15 cm de diàmetre, que si hom no tanca amb una petita comporta, d’uns 20 cm d’amplada, anomenada pany, es projecta violentament sobre el rodet. El pany s’acciona per mitjà d’un ferro llarg -l’engegador, la tanca del pany- des de l’obrador, al costat de la mola, ran de paret. Quan el mànec és enlaire, el pany és obert i el rodet volta, quan és avall, és tancat i el rodet és aturat. Aquí es produeix la transformació de l’energia hidràulica en energia mecànica, la pressió de l’aigua es converteix en un moviment rotatori. Als molins més primitius, com els d’Andorra, aquest mecanisme del pany no existeix, car no tenen bassa.

El rodet és disposat horitzontalment a un mig metre del fons del carcavà. Perquè rodi bé i s’aprofiti al màxim la força de l’aigua, els vells moliners diuen que l’aigua ha de caure sobre quatre o cinc àleps alhora. Si el raig arreplega en la seva ciuguda

---

¹⁴²⁰ Jordi BOLÒS-Josep NUET: *Els molins fariners*. Editorial Ketres. Barcelona, 1983. Pàgs 25 i ss.

una superfície inferior la seva força no s'aprofita totalment. Hi havia un sistema ancestral per a determinar en quin punt havia d'ésser situat el pany en relació al rodet. Aquest sistema consistia a fer projectar la claror d'un llum sobre el rodet, tempejant l'indret on el llum il·luminava els quatre o cinc àleps prescrits.

Els rodets tenen un diàmetre que oscil·la entre 1 metre, els dels molins pirinencs (Pallars, Andorra, etc.) i 1,5 m, en els molins més moderns de les comarques més baixes.

Un eix vertical -l'arbre- encaixa dins l'ull quadrat del rodet i és falcat amb tascons de fusta. L'arbre pot ésser metàl·lic, però més sovint és mixt: de fusta i de ferro, especialment a la meitat superior. L'extrem inferior de l'arbre, capçat amb una llanda metàl·lica, porta una punta cònica de ferro -l'agulla- que descansa i s'ajusta dins un cub metàl·lic -el dau-, normalment de coure, que fa de coixinet fix. El lloc de contacte entre el dau i l'agulla és un dels tres punts del molí on, a causa del moviment de rotació del conjunt rodet-arbre-mola, és produeix fregadís; l'altre se situa dins la mola inferior, entre el coll-ferro i la boixa, i el tercer el trobem entre les dues moles, com veurem tot seguit. El dau, que suporta tot el pes de la part mòbil del molí, és encaixat al mig d'una biga sòlida -el banc-, col·locada transversalment dins el carcavà. El banc és simplement una palanca que s'eleva o s'abaixa a voluntat des de dins de l'obrador per mitjà de la barra i d'un ferro, l'agulla de l'alçador. En molins més moderns la barra era substituïda per un vis sens fi i una maneta. Aquest moviment permet de graduar la finor de la mòlta, en elevar el banc mol granat i en descendir-lo mol fi.

A la part superior de l'arbre hi va clavada una barra de ferro -el coll-ferro-, de secció rectangular a la part inferior, rodona al mig, on passa per dins de la boixa, i quadrada a la part superior, on encaixa amb la nadilla i fixa la mola a l'arbre. Així doncs, com ja hem dit, el rodet, l'arbre i la mola volandera formen el conjunt de peces que, en el molí fariner de rodet horitzontal, giravolten totes alhora.

Les moles potser són l'element més senzill del molí, però, tanmateix, són les que fan la feina més complexa. Una fan cinc cilindres (sic).

Una mola és una peça circular de pedra d'uns set pams (1,40 m) de diàmetre per un o dos de gruix. Als molins pirinencs (Pallars, Andorra, etc.) les moles són més petites (0,9-1,1 m).

El centre de la mola -l'ull de la mola- és foradat. El molí porta dues moles: la mola inferior, fixa o mola sotana o jussana i la mola superior, mòbil, o mola sobirana,

corredora o volandera.

La mola inferior, que té un pam i mig o dos pams de gruix, porta incrustada, a l'ull, la boixa. Com dèiem suara, la boixa és un altre punt de fregadís, una mena de coixinet de fricció, en el mecanisme del molí. La boixa és construïda amb un cilindre de fusta compacta, perforat pel mig i encaixat dins la mola sotana. Per dins la perforació de la boixa, hi passa el coll-ferro. A la part interior de la boixa, hi ha cànem amb sèu per a mantenir greixat aquest punt de fricció, i el conjunt és cobert per un cuir, clavat a la dita boixa, que s'ajusta perfectament al coll-ferro, per evitar que s'hi escapi el gra.

La mola superior porta a la cara inferior una entalla -el nadiller- dins la qual s'encaixa la nadilla, peça metàl·lica que permet de fixar la mola al coll-ferro. Aquesta mola acostuma a tenir la meitat de gruix que la mola inferior i la part exterior més prima que la central, amb la finalitat, potsèr, de rebaixar-en el pes i d'obtenir amb la mateixa força de l'aigua una velocitat més alta. Molt sovint les moles superiors són reforçades per un cercol o llanda de ferro, car en voltar i moldre s'escalfen molt i es poden trencar. Les que s'han trencat, les poden afegir lligant-les, també, amb un cercol de ferro.

Les moles solen èsser d'una pedra força dura car així resisteixen més. En general es procurava que fos d'una pedrera pròxima, de vegades, però, les transportaven de molt lluny. Les moles que hem vist són de pedra calcària i concretament de gres (Garrotxa, Gironès) i de conglomerat (Berguedà). A les valls pirinenques, Violant i Simorra escriu que abans aquestes pedres, les moles, eren fetes pels mateixos moliners. Anaven al riu i triaven un pigal (palet gros) que aplanaven d'una cara amb una escarpa i un martell. Quan ja l'havien aplanat, amb un compàs marcaven la circumferència i l'aplanaven de l'altre costat. Després la foradaven del mig per tal de fer-hi l'ullal i, si havia d'èsser la volant, a més a més, buidaven l'encaix de la nadilla. I ja tenien feta la pedra.

Un element molt important de les moles és el ratllat: conjunt d'incisions en forma de petits canals que solquen les cares que molen. El ratllat de les moles és destinat per a treure i apartar el segó (les estries més llargues) i per a facilitar la mòlta de gra i ajudar la circulació del gra mig mòlt del centre de la mola fins a l'extrem exterior. Les ratlles tenen una forma linear, aguda a la part central, que s'eixampla com més s'acosta a les vores de la mola. La mola sotana normalment era treballada amb

ratlles corbes o ondulades i la jussana sempre duia ratlles rectes. Les ratlles, a més de tenir una llargada més o menys dilatada i de presentar una alternança de curtes i de llargues, tenen un perfil ben definit. Normalment són poc profundes, de 3 a 5 mm, i presenten una marge ben marcat, a partir del qual la fondària s'atenua fins a desaparèixer en una mena de rampa molt suau. Aquesta disposició és en la direcció en què gira la mola superior. Tal com hom pot endevinar, aquest perfil de les ratlles és per a facilitar l'esclafament dels grans.

L'ondulació de les línies serveix perquè el gra mig mòlt recorri la mola (sic) en un temps superior al que s'estaria si les ratlles fossin rectes; així, doncs, es pot afinar més la farina.

Les moles són closes per una caixa de fusta circular -el riscle-, sobre la qual hi ha un dipòsit de forma piramidal invertida -la tremuja-. La tremuja té una obertura inferior petita, a través de la qual els grans cauen en una mena de tobogan -el canalet-, sotmès a una oscil·lació lateral provocada per la rotació d'un cilindre estriat -la filosea-, unit a la mola, sobre un patí llis. Al Pallars hi ha una diferència en la forma de fer oscil·lar el canalet. En aquesta comarca, el canalet porta una peça de ferro que frega directament la mola volant i produeix aquesta oscil·lació. El baterell o filosea no existeix pas en el molí pallarès, sí, en canvi, en el molí andorrà. L'obertura de la tremuja es regula amb una mena de comporta -l'estalladoret-; també és regulable la inclinació del pendent del canalet per mitjà d'un cordill tesat amb una corda. Com més tesat és el cordill, menys inclinació té el canalet i menys gra entra en les moles. A la inversa, com més destesat és el cordill, més inclinació té el canalet i més gra cau dintre la mola.”

Així, una vegada vistes les parts i el funcionament dels molins fariners podem identificar els elements que l'inventari descriu i que són el coll-ferro, el rodet, la nadilla, el dau, la tremuja i el canalot. No hem sabut identificar la loriga.

Referent a la propietat dels molins que apareixen en la documentació berguedana dels segles XIV i XV hem de dir que, un bon nombre d'ells era propietat de la Comunitat de Preveres de Berga, encara que també n'hi havia un que pertanyia a un benefici i altres semblen pertànyer a particulars, almenys així ho sembla indicar el fet que se'ls conegui amb noms propis com, molí de Joan Vernet o molí de Bernat Canals.

Com acabem d'esmentar, la Comunitat de Preveres de Berga era propietària de diversos molins; un d'ells és el que hem vist més amunt i del qual es conserva

l'interessant inventari. D'ell sabem que llindava amb dos molins més, el de Joan Vernet i el de Francesc Pujol. El molí de la Comunitat fou establert, l'any 1421, al moliner Andreu de Coll i a la seva muller Francisca. Les condicions d'aquest establiment són: la Comunitat s'obliga a construir, en el termini de sis anys, dues cases al costat de dit moli, casa on, si Andreu de Coll vol, pot tenir el seu domicili. El moliner haurà de pagar de cens anual 55 sous barcelonesos a la Comunitat, pagadors la meitat, o sigui 27 sous i 6 diners, per sant Tomàs i la resta per sant Joan.

La Comunitat de Preveres posseïa, també a la riera de Metge, un altre molí, anomenat el molí de la Bana. Aquest molí limitava amb el molí de Joan Vernet i amb el de Joan de Coromines, arrendador del molí del benefici de Sant Pere, com ara veurem.

La Comunitat va arrendar, l'any 1428, el molí de la Bana al paraire berguedà Lluís de Santamaria, àlies Avià, pel preu de 6 sous i 3 diners, a pagar el dia de sant Miquel de setembre.

Al peu de la mateixa riera, el benefici de l'altar de Sant Pere de l'església parroquial de Santa Eulàlia posseïa uns molins amb unes terres contigües. El mes de novembre de l'any 1421, Joan Noguera, beneficiat de dit benefici, estableix aquests molins i aquestes terres al paraire Joan de Coromines. Per dit establiment el paraire Joan de Coromines paga una entrada de 12 sous, es compromet a tenir cura dels molins i a pagar-ne, per Quaresma, un cens de 31 sous barcelonesos.

El fet que els arrendadors del molí de la Bana i el del benefici de l'altar de sant Pere fossin paraïres, vol indicar-nos que es tractava de molins drapers? La pregunta queda a l'aire ja que la documentació no ho aclareix.

CONCLUSIONS

- A Berga, els segles XIV i XV la documentació esmenta diversos molins.
- Sabem amb seguretat que algun d'aquests molins era fariner. La documentació no permet saber si també n'hi havia algun de draper.
- Tots els molins esmentats en la documentació estaven situats a la riera de Metge, creiem que o bé a la part nord de la vila (des de l'Estret del Guiu fins el castell de Berga) o bé a la part sud (zona de la Rasa dels Molins i horta de Salas).

- Els propietaris d'aquests molins documentats eren la Comunitat de Preveres de Berga, el benefici fundat a l'altar de Sant Pere de l'església parroquial o bé particulars.
- Cal remarcar l'interessant inventari del 1421 que ens ha pervingut del molí de la riera de Metge propietat de la Comunitat.

9.2.- LA INDÚSTRIA TÈXTIL

De la documentació estudiada podem deduir que la principal indústria de Berga a la Baixa Edat Mitjana era la dels teixits, majoritàriament de llana. Aquesta matèria primera provenia de ramats de diversos punts de la comarca. Així, el 1383, consta que un mercader berguedà, Guillem Pujol, va comprar tota la llana dels ramats de Pere de Cercs, habitant de la parròquia de Sant Andreu de Cercs¹⁴²¹. El document, a més de deixar-nos conèixer comprador i venedor, també ens informa que la llana es venia a quintars, amb quatre lliures de tara per cada un. El preu de la llana a Berga, a finals del segle XIV, era de 90 sous el quintar.

L'entrada de llana a la vila estava gravada amb un impost. El 1383 eren arrendadors d'aquest dret els mercaders berguedans Francesc Garreta i Ramon de Sorribes qui, a la vegada, n'havien delegat el seu cobrament al prevere Bartomeu de Pinyana¹⁴²². Anys més tard, el 1421, eren arrendadors de l'impost Bernat Camps i Pere Vila¹⁴²³.

La documentació estudiada ens ha permès trobar referències de tots els oficis relacionats amb el procés de fabricació dels draps i que han estat estudiats al capítol cinquè del present treball. Així, en primer lloc, cal fer esment dels pentinadors o preparadors de la llana, encara que també del cànem o d'altres fibres tèxtils. Aquests eren els responsables del batut, rentat, arquejat, pentinat o cardat de les fibres, tasques totes elles, en general, poc considerades i mal pagades. Entre els anys 1417 i 1457, la documentació esmenta vuit pentinadors. Sabem que aquest ofici existia a la Berga de finals del segle XIV, encara que no coneixem ni el nom ni el nombre dels qui el practicaven.

Si, fent cas de les referències que hem localitzat sobre els oficis relacionats amb la draperia, admetem que a finals del segle XIV hi havia a Berga ocupades en aquest sector 52 persones i que a la primera meitat de segle següent eren unes 127, els pentinadors representarien el segle XV un 6%.

El segon bloc d'operacions al tèxtil és representat pels teixidors, els encarregats del tissatge i teixit dels draps, esmentats en els documents com "*textores*".

Els practicants d'aquest ofici eren molt nombrosos: n'hem localitzat 24 a la Berga de finals del segle XIV i 39, a la primera meitat del segle següent.

---

¹⁴²¹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 26r

¹⁴²² APBerga. Llibre Notarial 31, f. 78r

¹⁴²³ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 26v.

Dins del sector tenien, també, la seva importància ja que representaven gairebé un 50% a finals del segle XIV i un 30% a la primera meitat del XV. Com ja hem vist en parlar de la incorporació al món del treball, a més de la successió familiar, també existia la possibilitat d'entrar d'aprenent en un taller. En aquest sentit, recordem que la documentació berguedana estudiada ens ha permès conèixer tres casos d'aprenents de teixidor, tots ells datats el 1383¹⁴²⁴.

Els paraires destaquen com a representants del darrer pas en l'art de la draperia abans del tiny. Eren els encarregats del refinatge i aprest dels draps crus. Entre les seves tasques hi havia el despinçat, el batanatge, el cardat, l'estirat i l'abaixament de les peces de roba, feines moltes d'elles que es realitzaven als tiradors que, com hem vist a Berga, es localitzaven, entre altres llocs, en un de concret, situat als afores de la vila i conegut amb el nom de "*les Feixes dels tiradors*".

Els paraires eren molt nombrosos a la Berga baixmedieval. N'hem localitzat 25 a finals del segle XIV i 75 a la primera meitat del segle següent. Representen un 50% i un 60% respectivament, dins el sector.

Finalment, els draps eren tenyits. Els tintorers estaven representats en la Berga de finals del segle XIV per 3 persones i per 5 en la primera meitat del segle XV. El seu nombre era el més reduït dins el sector, representant un 5% i un 4%, respectivament. Malgrat tot, la tintoreria de Berga devia tenir una gran importància ja que és una referència per a altres poblacions veïnes. És el cas de la tintoreria de Cardona que, al seu ordenament de 1378, fa referència que els explotadors del tiny "*facen o ayen a fer aytals colors com los tenyidors de Berga*" i "*ayen a tinyir per cascuna color al for que en la vila de Berga al dia d'uy*"¹⁴²⁵. Lamentablement, fins al moment, les notícies que tenim sobre les tinroteries baixmedievales berguedanes són relativament escasses.

Especial menció mereix una informació sobre l'arrendament d'una tintoreria que hem localitzat en la documentació de l'any 1383. Concretament el mes d'abril d'aquest any, Arnau Fresc, prior de Sant Jaume de Frontanyà i canonge d'Urgell, lloga per cinc anys al mercader berguedà Pere Pila, una tintoreria que tenia als baixos de la casa on vivia. La tintoreria constava de "*lo tenrer, domo inferiori ac etiam cum duabus domibus que sunt supra la casa fogania*"¹⁴²⁶. El preu del lloguer seran 6

---

¹⁴²⁴ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 108v, 123v i 237v.

¹⁴²⁵ CASAS i NADAL, Montserrat: *Els habitants de Cardona i les seves activitats econòmiques al voltant de 1400*. Revista Cardener, 2. Cardona, 1985. Pàgs. 125-143.

¹⁴²⁶ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 159r.

lliures anuals, a pagar en dos terminis, per Nadal i per Sant Joan. A canvi del lloguer, l'arrendador es compromet a mantenir *“meis propriis expensis ac sumptibus los fogayins et loca in quibus sunt sita los perols dels tins”*.

Anys més tard, el 1421, tenim constància d'una altra tintoreria a Berga. En concret, els propietaris d'aquesta eren una societat formada, entre altres, per Bernat Parera qui, en el moment de fer testament, vol que se'n treguin 500 lliures per invertir-les en la compra de censals¹⁴²⁷.

Per il·lustrar com era el món del tèxtil a Berga a la Baixa Edat Mitjana creiem especialment interessant veure quines matèries primeres i quines peces de roba trobaríem al taller i a la casa d'un mercader del ram.

Hem escollit el cas de Jaume Duran, mort el 1383. En fer-se l'inventari dels seus béns es troben, a la casa que tenia al carrer Major de Berga, des de grans quantitats de llana encara per filar fins a peces de roba o mantes ja acabades i llestes per a ser venudes. Jaume Duran guardava la llana que havia de ser filada en diversos recipients, tals com còvols, covolets, paners, panistres, cabassos, canyissos, etc. encara que els més abundants amb gran diferència eren les saques, sacs grossos fets amb tela ordinària. Així trobem: *“duos cabacios plenos borre albe”*; *“unum covolet plenun de lane”*; *“unum panistra plenun d'anyins sotils”*; *“unum paner sotil in quo sunt terdecim paria et medium de fusades de lanaza filada”*, *“unum caniz cum lana lota”* i *“tres saquas borre diversorum colorum”*¹⁴²⁸. Per aquest inventari sabem que els còvols, a més de servir per a guardar la llana, també eren emprats per a netejar-la ja que Jaume Duran tenia entre els seus béns: *“unum covol abluendi lanam”*. No sabem quina mena de recipient o moble era la *“taudetam sine copertorio cum aliquam modica quantitate de borrayllons”* que el nostre mercader guardava a l'obrador.

Tota la matèria primera que tenia Jaume Duran era llana o derivats seus, cosa que ens porta a afirmar, com ja hem fet més amunt, que aquesta era la base de la manufactura tèxtil berguedana de la Baixa Edat Mitjana.

Els tipus de llana amb què treballava Jaume Duran eren: la borra, la “lane migane”, la “lane prima”, la “lane burrella”, la “lane de anyins”, la “lane sutze”, la “lane lota”, els borrallons, la “lane blanca”, la “lanaza” i l'estam. Entre els productes ja

---

¹⁴²⁷ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 114v.

¹⁴²⁸ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 112v. així com també les demés cites de la resta de l'apartat.

manufacturats hi havia, a més de draps i mantes, l'entrepeu i el "fonedij de lana".

La **borra** és la fibra curta de matèries tèxtils, tals com cotó, cànem o llana. Nosaltres ens inclinem a pensar que la borra que trobem a casa de Jaume Duran era d'aquest últim material. El nostre mercader tenia: "*Item in quadam saqua quadraginta duas llibras de borra alba encamerada*", "*Item tres saquas borre diversorum colorum ponderis quadraginta sex llibrarum enquamerades*" i "*duos cabacios plenos borre albe et livide*". Per aquestes anotacions veiem que guardaba la borra en saques i en cabassos; tenia borra blanca i de diversos colors, separades una i altra en saques diferents. En total Jaume Duran tenia més de 86 lliures de borra.

Els **borrellons**, petites porcions de llana aglomerada, eren també presents a l'obrador de Jaume Duran encara que només en una petita quantitat: "*unam taudetam sine copertorio cum aliquam modica quantitate de borrayllons*". Creiem que la "*taudetam*", devia ser un recipient semblant a una caixa que podia tenir tapa. En el cas de la de Jaume Duran veiem que no en tenia ("*sine copertorio*").

L'estam és el fil resultant de la fibra de llana que ha estat pentinada abans de la filatura. A casa del mercader trobem: "*unam libram et tres quartons staminis miga a filar*".

Quant al gruix, Jaume Duran tenia llanes de diferents calibres. Així, a l'inventari dels seus béns, hi hem trobat "**lane migane**" i "**lana prima**". Aquestes expressions es refereixen tant a la llana en brut com a la llana ja filada. El fil de llana es guardava en troques o madeixes: "*Item quinque troques de lana prima filada*", mentre que la llana abans de filar es guardava en saques: "*Item unam saquam lane migane lote enquamerade ponderis quadraginta trium llibrarum*".

La llana també podia ser bruta o neta. El document la diferencia amb els adjectius "**sutze**" i "**lote**", respectivament. La llana bruta seria aquella que encara conté la suarda, la de les ovelles toses i que encara no ha estat rentada. La llana neta és la que també es coneix com a llana crua, ha estat rentada i està a punt per a ser filada. Jaume Duran en tenia tant d'una classe com d'una altra. Així al seu inventari trobem: "*Item duas saquas lane migane lote encemerades ponderis unius quintalis quatordecim llibrarum et medie*" i "*unam saquam lane burelle surze encamerade ponderis unius quintalis*".

La major part de la llana que Jaume Duran tenia a casa seva era "**burelle**" i "**surze**", o sigui, la negra o de color molt fosc i bruta. En concret n'hem trobat 8 anotacions. A tall d'exemple citem: "*Item aliam saquam lane burelle surze encamerade ponderis*

unius quintalis et quadraginta quinque llibrarum” i “*Item aliam saquam lane burelle encamerade surze ponderis unius quintalis quinquaginta octo llibrarum et media*”. Es guardava tota en saques i el seu pes era en total de 5 quintars i 388 lliures. Amb el pes actual suposaria uns 360 kilòs de llana. No sabem exactament quina quantitat de llana representava “*quatuor carritas et media lane surze encamerade ensaquadas quarum una saqua est in domo dicti Forroyll, mercatoris, pro pignere racione questie*”. També tenia 74 lliures de llana burella que no es diu que fos bruta, o sigui, que hem de pensar que ja era neta. Com també era llana neta la que tenia en quatre saques i que pesava en total uns 70 kilòs i la que guardava en un canyís: “*unum caniz cum lana lota ab aplegaduras que sunt quasi sex llibras*”.

La llana fosca contrastava amb la blanca que el mercader tenia, encara que en poca quantitat i que sembla que havia estat netejada i tractada: “*unam libram lane albe qui est in capite dicti caniz arquayada*”. La llana arquejada és la que ha estat batussada i estufada perquè es pugui cardar i filar bé.

Al costat d’aquestes llanes, netes i brutes, Jaume Duran en tenia altres, com la “**d’anyins**”. Es tracta de llana d’anyell i, per tant, més fina que la de xai o d’ovella. El mercader tenia set saques “*d’anyins encamerats sutzes*” amb un pes d’uns 225 k. També tenia “*unum panistra plenum d’anyins sotils*” i “*octo paria lane filade de anyins*”.

Per a fer mantos o flassades s’utilitzava un fil de llana especial que la documentació descriu com a “**lanaza**”, segurament indicant que era molt gruixut. Jaume Duran tenia: “*quatuor fusades de lana de flazades*” i “*unum paner sotil in quo sunt terdecim paria et medium de fusades de lanaza filada ad oppus de flazades*”. La fusada era la quantitat de fil enrotllat en el fus en l’operació de filar. Entre els béns inventariats al ric mercader berguedà hi havia diverses flassades però se’ns fa difícil saber si eren per a ús personal o per a vendre.

També sembla que Jaume Duran tenia fil més prim que el que acabem de veure com deduïm de les següents anotacions: “*quasi medium quartonum fili lividi i albi*” i “*quasi medium quartonum fili albi*”. El quartó era una mesura equivalent a la quarta part d’una arrova.

Al costat de fil més o menys prim, el mercader també tenia cordill o fil molt fort, el llinyol: “*septem llibras de linyoll filat ad libram Aragone*”.

No sabem què era el fonedís de llana que apareix entre els béns inventariats al

mercader: “*quasi unum covoll de fonedij de lana*”. En canvi, creiem que el “*gran munt de entrapeu*” fa referència a l’entornpeu, o sigui, a la peça de roba que envolta la part baixa d’un vestit o del llit, amagant els peus d’aquest.

A més de llana encara per filar o ja filada, Jaume Duran tenia peces de roba ja teixides. En concret podem parlar de dos llençols de llana d’anyells, o sigui, unes peces grans, de tela basta que s'empraven per a diferents usos: “*Item unum lançol lane migane enyins encamerade ponderis quadraginta llibrarum*” i “*Item unum lançol d'anyins encamerats ponderis quatuordecim llibrarum et media*”.

També tenia draps, en total uns trenta: sis encara estaven essent teixits (“*Item sex pannos qui adhuc sunt in posse textoris*”); tres eren crus, o sigui, encara no havien estat rentats ni tenyits (“*Item tres pannos crudos*”); quatre encara estaven parats (“*unam prempsam fusti et in ipsa prempsa inveni quatuor pannos scurs primis paratos*”); un altre encara estava apuntat (“*unum pannum clar prim apuntat*”); sis eren clars i prims (“*Item sex pannos clars forts primis*”); dos eren vermells (“*unum pannum virmilei*” i “*alium pannum virmilei prim*”) i quatre eren foscos (“*unum pannum scur*” i “*tres pannos scuraments*”). El fill del mercader difunt també fa inventariar les peces de roba que s’han donat als pobres en ocasió de la mort i enterrament del seu pare així com també els retalls que n’han sobrat: “*Item quatuor pannos quorum tres sunt blancs clars et altre scur primis quique fuerunt dati pro anima dicti defuncti die ipsius sepulture pauperibus Christi*”; “*Item quatuor alnas panni lividi clar que fuerunt date dicte die, amore Dei, duos pauperibus*” i “*Item quatuor scapolons qui restarunt de dictis pannis*”.

No sabem què eren les sèmols que Jaume Duran tenia entre els seus béns i que s’inventarien entre els draps i la llana. En tenia quatre, totes elles d’estam: “*Item tres semolas staminis quarum due sunt treveres et altera est sayal et illa que est sayial habet complementum de lana*” i “*Item unam semolam staminis prima albam*”.

Per últim, una anotació de l’inventari ens permet veure que el mercader berguedà es relacionava comercialment amb altres mercaders i paraires catalans com, per exemple, Tàrrrega. A casa de Ponç Osfes d’aquesta localitat, Jaume Duran hi tenia deu saies, una mena de túniques, que el pare Francesc Tor havia deixat al seu nom: “*Item pervenit ad mei auditum quod dictus pater meus habebat in hospicio Poncii Osfes at ville Tarrege decem sayes diversorum colorum quas Franciscus Torr, parator, dimisit in dicto hospicio nomine ipsius Jacobi Duran*”.

CONCLUSIONS

- La principal activitat econòmica que tenia lloc a la vila de Berga a la Baixa Edat Mitjana era la manufactura de teixits de llana.
- Aquesta matèria primera arribava a la vila provinent dels ramats de diferents llocs de la comarca.
- L'entrada de llana a la vila de Berga era gravada per un impost.
- A Berga, els segles XIV i XV, hi trobem presents tots els oficis relacionats amb el món del tèxtil: pentinadors, teixidors, paraires, tintorers i, finalment, mercaders de teixits.

9.3.- LA PRÀCTICA ECONÒMICA (I): LA COMPRA-VENDA DE PRODUCTES, LOCALITZACIÓ GEOGRÀFICA.

La documentació estudiada ens ha permès conèixer quins eren els principals productes que eren objecte de compra-venda a la Berga baixmedieval.

En primer lloc, el més nombrosos, són els que podríem qualificar de béns immobles, o sigui, cases, horts, vinyes, patis, solars, etc.

Quant a la venda de **cases**, hem de dir que l'any 1383 n'hem trobat 12, en diferents carrers de la vila, des de la mateixa plaça de Berga (actual plaça de Sant Pere), fins al carrer Barcelona, passant pels carrer Menorets, Feixa del Palau, Sallagosa, Call Nou, Corral i Canals. El preu d'aquestes cases és relativament divers, fet que pot explicar-se per una diferent qualitat de l'edificació que desconeixem. El preu màxim que es paga per una casa són 80 lliures i el mínim són 88 sous, preu aquest darrer que creiem molt baix; és possible que l'escrivà s'equivoqués i es tractessin de 88 lliures i no de 88 sous? La casa més cara està situada a la plaça de Berga, el venedor és el notari Pere de Santamaria i el comprador, el sabater Ramon Sala; les més barates estan situades a la Feixa del Palau, el venedor és el moliner Pere de Cascalls i el comprador, un altre sabater, Guillem Monestir¹⁴²⁹.

A més de cases també hem trobat documentada la venda de **feixes de terra**, com és el cas de dues feixes de terra de la Valldan que el mercader Francesc Garreta i el paraire Francesc Sastre, marmessors del testament de Sibilla, muller d'aquest darrer, venen a l'encant públic per 6 lliures¹⁴³⁰.

Un **hort** a l'horta de Salas costava vint-i-quatre sous, un solar prop del carrer de les Canals, seixanta-vuit sous i una **vinya** al Mercadal, setanta-set sous¹⁴³¹.

Al segle XV, les notícies sobre la compra-venda d'immobles són també abundants. L'any 1421 el paraire de draps de llana Francesc Gilabert i la seva muller Elisenda venen una vinya situada a Vilafelet al traginer Pere Joan d'Ardalló pel preu d'11 lliures barceloneses¹⁴³². Pel mateix preu i al mateix any, es va vendre una **ribera** i **una terra** prop del mas de les Corts¹⁴³³. A Berga mateix, al carrer de les Canals, per un hort amb un colomer es van pagar 8 lliures i 15 sous¹⁴³⁴. L'any 1428, una casa

---

¹⁴²⁹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 9r i 173r, respectivament.

¹⁴³⁰ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 43v.

¹⁴³¹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 225v, 245v i 319v, respectivament.

¹⁴³² APBerga. Llibre Notarial 27, f. 11r.

¹⁴³³ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 52r.

¹⁴³⁴ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 72r.

situada prop de la capella de la Trinitat es va vendre per 15 lliures i 15 sous¹⁴³⁵. Per un **femer**, l'any 1428, es van pagar 16 sous i 6 diners¹⁴³⁶. Aquest mateix any, el pelleter Joan Canamar va vendre dos trossos de terra, situats a La Valldan, al sabater Joan Riera pel preu de 16 florins d'or d'Aragó¹⁴³⁷. Però la compra-venda més cara que hem localitzat en la documentació estudiada és la d'un castell. L'any 1437, Joan de Paguera, donzell, fill de Ramon Berenguer de Paguera, domiciliat a Manresa, ven a Lluís d'Olibes, mercader de Berga, el castell de Fígols pel preu de 300 florins¹⁴³⁸.

En general, podem dir que els preus dels immobles van sofrir, entre finals del segle XIV i els anys 20 i 30 del segle XV, un augment notable encara que difícil d'estudiar i de quantificar perquè la documentació no ens en dóna més dades.

Al costat dels immobles, els berguedans dels darrers segles de l'Edat Mitjana compraven i venien altres coses més quotidianes. Un grup important són els animals, normalment de càrrega.

Així, hem localitzat la venda de **muls, mules, bous, ases** i, també, d'una **cabra**. L'animal més venut són els muls dels quals, entre els anys 1421 i 1422, n'hem trobat 10 vendes. El preu màxim que es va pagar per un mul van ser uns 30 florins i el mínim, uns 16 florins. Podem dir que, el preu mitjà d'un mul era d'uns 25 florins. Per una mula, l'any 1422, es van pagar 8,5 florins¹⁴³⁹. Aquest mateix any, una mula i un ase van costar 15 florins. El més curiós és que la compra es va fer a un francès, de nom Gil Defors, del mas Guarner¹⁴⁴⁰. Un ase es va vendre, l'any 1423, per 47 sous¹⁴⁴¹. Un any abans, el 1422, per dos bous es van pagar 49 florins i 9 sous¹⁴⁴². Els diners que valien aquests animals eren quantitats importants; d'aquí que al mateix contracte de compra-venda ja estipulés la forma del pagament. Aquest es feia, normalment, a terminis que podien ser tres o quatre. Així, un ase venut per 16 florins i 8 sous es va pagar: “...*Promitto et convenio solvere dictos XL septem solidos per hos terminos et soluciones videlicet die dominica proxime venienti undecim solidos et in festo Omnium Sanctorum proxime venienti XVI solidos et VI denarios et omne*

---

¹⁴³⁵ APBerga. Llibre Notarial 196, f. 12v.

¹⁴³⁶ APBerga. Llibre Notarial 206, f. 22v.

¹⁴³⁷ APBerga. Llibre Notarial 206, f. 39r.

¹⁴³⁸ APBerga. Llibre Notarial 35, f. 12r.

¹⁴³⁹ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 143r.

¹⁴⁴⁰ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 136v.

¹⁴⁴¹ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 129r.

¹⁴⁴² APBerga. Llibre Notarial 27, f. 122r.

residuum dicte quantitatis per omnes festos Natalis Domini proxime venientis”¹⁴⁴³ i dos muls que valien 33 florins: “*convenio et promitto solvere vobis aut cui seu quibus volueritis dictis XXXIII florenos per hos terminos et solucionis videlicet in primo venienti festo Pentecoste decem florenos et in primo venienti festo sancti Martini octo florenos et a primo venienti festo Pasche ad unum annum tunc sequentem octo florenos et restantes septem florenos a primo venienti festo sancto Bartholomei apostoli ad unum annum*”¹⁴⁴⁴.

Algunes vegades el pagament no es feia en diners sinó en espècie: jornals de llaurada, llenya o sal. Aquest darrer és el cas del pagament per un mul que valia 25 florins: “*promitto et convenio solvere vobis aut cui volueritis per hunc videlicet modum et formam et per hos terminos scilicet quod quolibet septimana sequenti portabo vobis intus villam predictam Berge unum vragium salis et quod vos accipiatis medietatem precii dicte salis in solucionem et satisfaccionem dictorum viginti quinque florenorum precii dicti mulii et aliam medietatem precii dicte salis habeatis mei quolibet vragio solvere*”¹⁴⁴⁵.

Una mercaderia especial eren els **esclaus** i les **esclaves**, amb referències no massa abundants a la documentació consultada. De compra-vendes d’esclaus o esclaves entre mercaders, n’hem trobat quatre. La primera, datada l’any 1422, es fa entre Joan Llobera, mercader de Lleida, que és el venedor, i Francesc Pujol, mercader de Berga, que n’és el comprador. El preu de l’esclau és de 58 lliures¹⁴⁴⁶. Les dues següents, l’any 1428, es fan entre dos mercaders de Berga: el venedor és Francesc Noguer i el comprador és Joan Riera, berguedà d’origen, però ara resident a Saragossa. Els protagonistes de la venda són un esclau i una esclava pels quals es paguen 68 i 56 lliures, respectivament¹⁴⁴⁷. La darrera compra-venda d’un esclau, també de l’any 1428, es fa entre el venedor, el mercader barceloní Joan Bach i el comprador, el també mercader barceloní, encara que ara resident a Berga, Vicenç Salvador. El preu de l’esclau és de 70 lliures¹⁴⁴⁸.

Un altre producte que apareix als documents de compra-venda és la **llana**. De fet, només n’hem localitzat un exemple. L’any 1381 Pere de Cercs, de la parròquia de Sant Andreu de Cercs, ven tota la llana dels seus animals al mercader berguedà,

---

¹⁴⁴³ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 129r.

¹⁴⁴⁴ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 117v.

¹⁴⁴⁵ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 114r.

¹⁴⁴⁶ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 67v.

¹⁴⁴⁷ APBerga. Llibre Notarial 196, f. 23r i 23v, respectivament.

Guillem Pujol. La quantitat venuda van ser 20 quintars que, a raó de 90 sous el quintar, van valdre 90 lliures barceloneses¹⁴⁴⁹.

Per les relacions de deutors contingudes als inventaris estudiats, podem conèixer altres productes que eren objecte de compra-venda. Així, l'any 1383 entre els deutors de Jaume Duran, hi figuren diverses persones a les quals havia venut **llenya, blat, flassades i draps**. A tall d'exemple citem: “*Item in CLXX folio dicti libri continetur quod Bernardus Ferriols, textor, debet dicto Jacobo pro duobus lodicibus viginti quatuor solidos*”; “*Item in XL tercio folio ipsius libri continetur quod Berengarius de Cortines, quondam, debet dicto Jacobo Duran pro una quarteria frumenti quinque solidos et novem denarios*”; “*Item in LXXXV folio eiusdem libri continetur quod Fredericus de Condemines, quondam, debet dicto Jacobo racione lignorum decem septem florenos auri*” i “*Item in CLVI folio sepe dicti libri continetur quod en Costa, textor de Pinzania, debet dicto Jacobo racione quinque alnarum panni quadraginta septem solidos*”¹⁴⁵⁰.

El 1441, entre els deutes i deutors del pastor Ponç Faig figuren vendes pròpies del seu ofici: xais i llana. Així, en Solsona del Munt li devia 7 florins per **xais** que cada any el pastor li venia per Pasqua i Arnau Ponç, per raó de **llana**, li devia 45 sous.¹⁴⁵¹

El mateix any, Tomàs de Fuïves confessa deure 18 sous a la botiga de Francesc Pujol per **llibres** que hi havia comprat i que Guillem Sala, de Gironella li'n deu 12, per una somada de **vi**¹⁴⁵².

Quant a l'àmbit d'actuació dels mercaders berguedans, podem establir diferents nivells. En primer lloc trobaríem les vendes que es fan dins la mateixa *vila de Berga* com, per exemple, la casa que el mercader Pere de Trullars ven a Bertran Oriol: “*Petrus de Truyllars, mercator, habitator ville Berge, filius Jacobi de Truyllars, condam, ... vendo et concedo et vendendo corporaliter trado vobis Bertrando Orioll, tintorerio, habitatori dicte ville Berge qui fuistis oriundus loci de Maseres, comitatus Fuxense, et vestris et cui sive quibus volueritis perpetuo quoddam integriter hospitium meum*”¹⁴⁵³.

En un segon nivell hauríem de parlar d'un àmbit comarcal. Les referències són

---

¹⁴⁴⁸ APBerga. Llibre Notarial 206, f. 27v.

¹⁴⁴⁹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 26r.

¹⁴⁵⁰ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 112v.

¹⁴⁵¹ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 39r.

¹⁴⁵² APBerga. Llibre Notarial 251, f. 43r.

nombroses, però, en destaquem: Avià, Montdarn, Sant Serní del Cint, l’Espunyola, Capolat, Frontanyà, Puig-reig, Gironella, Bagà, etc. Així, a tall d’exemple, citem: “*Petrus Struc et Guillelma uxor eius, Bernardus de Marcatallo, parrochie Sancti Serni de Cinto, Petrus Serra parrochie Sancti Martini de Aviano, Petrus Berengari et Jacobus Vivos parrochie de Capolato vendiderunt dicto Jacobi Durandi ...*”; “... *Bernardus de Codinalongam de Podioeregium, Franciscus Canet et Arnaldus de Sancto Petro, parrochie Podioeregium et Raimundus de Sorribes de la Spunyola vendiderunt dicto Jacobo Duran...*”; “... *Petrus Galcerandi de Pinosio, Guillelma coniux eius, Petrus dez Pinyol, Guillelmus de Brochano consules ville Bagadani et plures alii singulares de dicta villa Bagani vendiderunt...*”¹⁴⁵⁴

En un tercer nivell, trobaríem les localitats catalanes, tals com, entre altres, Lleida, Cervera, Tàrrrega, Agramunt, Ponts, Hostafrancs, Puigerdà i Barcelona. Així, entre els deutors de Jaume Duran hi figuren Arnau Roig, mercader **d’Agramunt**; N’Artal, draper de **Tàrrrega**; Bernat Fexuc de **Ponts** i Arnau Santpere de **Barcelona**. En una altra part del document, figura que Jaume Duran tenia negocis amb la Universitat de **Puigcerdà**.¹⁴⁵⁵ El 1421 un document ens parla de les relacions comercials entre el mercader berguedà Arnau Perpinyà i el draper de **Lleida**, Bernat Ferran i el 1422 un mercader lleidatà ven un esclau a un mercader de Berga¹⁴⁵⁶. El 1375 la Universitat de Berga feia negocis amb Balaguer Cunill de la vila d’Hostafrancs¹⁴⁵⁷.

Finalment, en un darrer nivell, trobem les poblacions de la resta de l’Estat Espanyol i les estrangeres. Uns primers casos serien els de **Fraga** i **Saragossa**: Jaume Duran tenia negocis amb Jacob za Barra de Fraga i amb Barut de Saragossa¹⁴⁵⁸. Cal esmentar que ambdós personatges eren jueus, fet que prova les relacions comercials de berguedans amb aquest col·lectiu.

En general, aquests negocis no es feien directament sinó que els mercaders berguedans disposaven d’intermediaris. Així, el 1383, Arnau Roig, feia d’intermediari entre Jaume Duran i els seus compradors i, el 1441, Guillem Font va fer d’intermediari en la venda d’uns xais a Jaume Lascies, carnisser de Barcelona, propietat del pastor Ponç Faig¹⁴⁵⁹.

---

¹⁴⁵³ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 76r.

¹⁴⁵⁴ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 112v.

¹⁴⁵⁵ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 112v.

¹⁴⁵⁶ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 21r i 67v, respectivament.

¹⁴⁵⁷ ACBR. 06.03.01.01 “*Construcció de muralles, 1375*”.

¹⁴⁵⁸ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 112v

¹⁴⁵⁹ APBerga. Llibre Notarial 31, f. 112v i 251, f. 39r, respectivament.

Quant a localitats estrangeres, trobem, el 1422, la compra d'una mula i un ase al mas Guarner del “**regni Francie**”¹⁴⁶⁰ i el 1430 es signa a Berga un document que ens parla de relacions comercials entre mercaders catalans i florentins¹⁴⁶¹. Desconeixem el motiu de la signatura a Berga d'aquest document ja que no hi fa cap referència i els seus protagonistes són tots ells mercaders de Barcelona.

Els tractes comercials dels mercaders eren redactats davant de notari, cosa que ens explica, per una part, el gran nombre de notaris que eren necessaris a les viles medievals on hi havia una certa activitat econòmica, cas com hem vist de Berga, i, en segon lloc, també ens aclareix el perquè entre els béns que es relacionen als inventaris *post mortem* dels mercaders hi ha tants documents i cartes de temàtica econòmica. Així, en la documentació estudiada, en trobem alguns exemples, el més significatiu dels quals creiem que és l'inventari de béns de Jofre Cardona, fet el 1441. A més de quantiosos béns de tot tipus, robes, eines, mobles, etc... Jofre Cardona tenia “*un sach de canamiç nou en lo qual fonch trobat l'encartament quis segueix...*”¹⁴⁶². En concret, aquest sac contenia gairebé 100 documents que les persones que van fer l'inventari van anar relacionant, sense cap ordre concret, tal com els anaven traient del sac els anaven resumint a l'inventari. De cadascun d'aquests documents només apuntaven la data, el nom del notari que va redactar-lo i el lloc on va ésser fet, a més de l'encapçalament i, en alguns casos, una mica de resum. L'estudi d'aquests resums de documents ens permeten entreveure la gran activitat econòmica que va dur a terme el mercader cardoní establert a la vila de Berga. Entre les anotacions hi trobem: albarans de reconeixement de deutes a causa de compra-vendes: “*Item una carta hon es contengut com en Miquel Rovira, traginer de Berga, confessa deure al dit Joffre Cardona XLV florins per raho d'un mul pagadors per certas pagas contengudas en la dita carta la qual fou feta a Berga lo primer dia de setembre ayn M CCCC XL e closa per en Johan Aymar, notari publich de la vila de Berga*”; albarans de reconeixement de deutes par raó de préstec “*Item un albarà scrit en paper hon se conte que don Jacme de Cardona confessa deure al dit Joffre Cardona XLV florins de rahó de prestat lo qual albarà prima fas appar, segons se diu, esser scrit en la propria mà del dit don Jacme de Cardona, los quals li*

---

¹⁴⁶⁰ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 136v.

¹⁴⁶¹ APBerga. Llibre Notarial 34, f. 42r.

¹⁴⁶² APBerga. Llibre Notarial 251, f. 47r. així com també les altres que segueixen.

ha promes de pagar per totes les festes de Pascha lavons prop venidores e fou fet lo dit albarà en Leyda a XXVII de noembre ayn mil CCCC XXXVP”; quaderns on hi havia anotades totes les rendes que cobrava Jofre Cardona: “Item un libret patit de paper hon ha LXXII cartas e en algunes de aquelles es feta menció dels censos e rendes que prenia lo dit Joffre Cardona” i cartes d’agraïment de serveis: “Item una carta qui comença In Dei nomine. Noverint universi quod ego Johannis Ferrer ville Berge nunc vero habitator in ville sancte Columbe de Queralto. Attendens quam plurima, grata placita et accepta servicia per vos venerabile Jaufridum Cardona habitatorem in dicta villa Berge carissimum nepotem meum sive nabot etc. Fou feta la dita carta a Cervera a VII dies de noembre ayn M CCCC XXXIII e closa per lo discret en Jacme Galter de la vila de Cervera per auctoritat real notari publich segons que en la dita carta largament es contengut”.

CONCLUSIONS:

- Els productes que són objecte de compra-venda a la documentació berguedana baixmedieval són molt diversos. Els més importants són els béns immobles (cases, terres, horts, vinyes); esclaus i esclaves; animals, tant de transport i tir (mules, muls, ases) com de llana (xais); matèries primeres (llana); productes alimentaris (blat, vi); manufactures tèxtils (draps, peces de roba, mantes) i llibres.
- Quant a l’àmbit d’actuació dels mercaders berguedans, podem diferenciar un comerç local, un de comarcal, un de català i, finalment, un de peninsular i estranger. En aquest darrer cas, les relacions del mercaders berguedans són principalment amb França.

9.4.- LA PRÀCTICA ECONÒMICA (II): CENSALS, VIOLARIS, PRÈSTECES, COMANDES I SOCIETATS.

A la documentació berguedana estudiada hem localitzat exemples de les formes més importants de pràctica econòmica: censals, violaris, préstecs, comandes i societats. La principal font d'informació d'aquestes pràctiques, l'hem localitzat als inventaris *post mortem* dels mercaders i, en aquests aspectes, el que ens ha proporcionat més informació és l'inventari de béns de Jaume Duran, mort el 1383.

A més dels béns materials, immobles, atuell, robes, etc. aquest inventari incorpora tota una sèrie de documents que contenen contractes comercials. En primer lloc, parlem dels **censals**. Un dels mecanismes de crèdit més estès des de l'edat mitjana fins al segle XVIII, serà el censal. Prenia una forma de compra-venda. Qui deixava els diners, el *censalista*, comprava el dret a cobrar una pensió o interès a qui rebia els diners, el *censatari*. D'aquesta manera l'Església no sols podia tolerar el préstec, sinó que es va convertir en un gran censalista. La creació d'un censal s'anomenava *encarregació* i la durada era indefinida mentre es paguessin les pensions, encara que s'introduí el *pacte de millora* com una eina per poder reclamar el capital. El retorn d'aquest s'anomenava *lluïció*, *quitació* o *redempció*.

Jaume Duran, el mercader berguedà del segle XIV, era un important censalista ja que entre els documents que són inventariats després de la seva mort hi figuren un bon nombre de censals. Resumim les seves característiques al quadre que segueix:

CENSAL				
DATA	CENSATARI	CENSALISTA	PREU/CENS/DATA	INTERES
1351, juliol, 26	Galceran de Faia i la seva mare Sibil·la Ramon Ponç (Cardona)	Jaume Duran	1500 sous/ 6 ll 5s	8,3%
1358, gener, 10	Berenguer de Cortines Bartomeu d'Ollers Bernat Boixó (cònsols de Berga)	Jaume Duran (Pere Sabater, procurador)	492 lliures/ 738 sous	7,5%
1360, octubre, 7	Universitat de Puigcerdà	Jaume Duran	18000 s./ 1500 s. Mitjan abril	8,3%

1374, octubre, 6	Pere Galceran de Pinós i Guillema Cònsols de Bagà	Jaume Duran	12200 sous/ 1016s 8d Sant Joan Baptista	8,3%
1378, agost, 25	Sibil·la, vídua de Miquel dels Prats, el seu fill Llorenç i Clara (Tàrrrega)	Jaume Duran	60 lliures/ 6 lliures 25 d'agost	10%
1379, novembre, 23	Pere Galceran de Pinós i altres baganesos	Jaume Duran	100 lliures/ 8 ll 6s 8d Sant Andreu d'abril	8,3%
1380, juliol, 30	Guillem Viuet i Guillema (-) Pere Viuet (Berga)	Jaume Duran	10 lliures/ 20 sous 30 juliol	10%
1382, octubre, 29	Joan de Guardiola (Berga)	Jaume Duran	15 lliures/ 30s	10%
1382, novembre, 10	Francesc Llobet i Maria	Jaume Duran	50 lliures/ 100 sous Sant Martí	10%

Entre els anys 1351 i 1382 havia comprat nou censals. Els censataris eren gent molt diversa; hi havia alguns particulars, tant de Berga i comarca com de fora, per exemple, Tàrrrega, encara que els més importants eren nobles, com Pere Galceran de Pinós, i universitats, com Berga, Bagà o Puigcerdà.

Les quantitats dels censals comprats a particulars era modesta en comparació amb les de les universitats. Així, la vila de Bagà havia venut dos censals a Jaume Duran, per un valor total de 710 lliures; la de Puigcerdà, per 900 lliures i la de Berga, per 492 lliures.

Quant a l'interès, aquest és més variable que el dels violaris que veurem a continuació. Així, trobem que el més baix serà del 7,5% que pagava la universitat de Berga i el més alt del 10% que pagaven diversos particulars els anys 1378, 1380 i 1382. Un interès intermedi entre aquests dos és el 8,3% que pagaven alguns particulars i les universitats de Puigcerdà i Bagà.

Davant d'aquestes xifres podem formular algunes hipòtesis. És possible que Jaume Duran cobrés "només" un 7,5% d'interès a la universitat de Berga tot dispensant-li un tracte de favor per ser berguedà? Cobrava Jaume Duran un 10% d'interès en els censals amb capital més baix? Per quantitats elevades, és possible que Jaume Duran cobrés un interès moderat, d'un 8,3%? Totes elles són preguntes que podem apuntar però que difícilment podem resoldre.

En segon lloc, parlem dels violaris. El **violari** és, de fet, un censal però amb una peculiaritat: la seva durada. És la venda d'una pensió vitalícia, a una o dues vides, per un preu determinat. Transcorregut el termini, i sense que el deutor hagi de fer res, la pensió s'extingeix automàticament. D'aquest fet deriva també la particularitat econòmica més rellevant del violari: la quantia de la seva pensió solia ser el doble que la d'un censal ja que implicava, a més de l'interès del capital com el censal, una quota d'amortització.

Resumim, al quadre de següent, les característiques dels violaris que Jaume Duran posseïa¹⁴⁶³:

VIOLARIS				
DATA	VENEDOR	PRENEDOR	PREU/DATA/TERMINI	INTERÈS
1353, octubre, 31	Bernat de la Tor de Barules i Francisca (parròquia del Cint) Bernat çà Vila (parròquia d'Avià) Pere d'Arambrunyacs (Berga)	Jaume Duran	12 lliures/ 40 sous Vides de Joan, fill de Bernat i Francisca, i de Jaume Duran. 31 d'octubre	16,6%
1359, gener, 17	Pere Estruc i Guillema Bernat de Mercatall (parròquia del Cint) Pere Serra (parròquia d'Avià) Pere Berenguer Jaume Vivo (parròquia de Capolat)	Jaume Duran	15 lliures / 50 sous Sant Antoni Vides de Jaume Duran i del seu fill Joan	16,6%
1370, abril, 25	Pericó Mercer i Elisenda Berenguer Figuera (Berga)	Jaume Duran	25 lliures/ 83s 4d 25 d'abril Vides del Sr. Duc d'Aragó	16,6%

¹⁴⁶³ Les caselles de color indiquen que l'interès es pagava en part com a violari i en part com a censal

			i de Beatriu (nèta de Jaume Duran)	
1376, febrer, 10	Francesc Cozart i Constança	Jaume Duran	40 lliures/ Violari: 66s 8d Vides Francesc Cozart i Jaume Duran. Censal mort: 33s 4d 10 de febrer	8,3% 4,16%
1376, abril, 21	Pere de Gironella i Geralda	Jaume Duran	12 lliures/ 40 sous Vides de Pere i Jaume 21 d'abril	16,6%
1376, abril, 28	Antoni de Torrentfernós i Margarida Francesc de Fàbrica	Jaume Duran	10 lliures/ 33s 4d Vides d'Antoni i de Jaume Duran 28 abril	16,6%
1376, novembre, 8	Pere de Vilanova i Elisenda (Berga)	Jaume Duran	13 lliures/ 43s 4d Sant Martí Vides Pere i Jaume Duran	16,6%
1377, abril, 6	Pere del Cavall Jaume de Pinyana Francesc Garreta Arnau Balaguer i Bartomeua	Jaume Duran	25 lliures/ 83s 4d Vides de Jaume Duran i de Beatriu 6 d'abril	16,6%
1377, abril, 24	Bernat Garreta i Francisca (La Vallan)	Jaume Duran	10 lliures/ 33s 4d Vides del Senyors Duc d'Aragó i de Beatriu. 24 d'abril	16,6%
1378, nov, 10	Bernat de Codinallarga Francesc Canet Arnau de Santpere (parròquia de Puig-reig) Ramon de Sorribes (parròquia de L'Espunyola)	Jaume Duran	15 lliures/ 50 sous Sant Andreu Apòstol Vides de Francesc Canet i de Beatriu	16,6%
1379, gener, 19	Pere de Sobrestrada (-)	Jaume Duran	6 lliures/ 20 sous	16,6%

	Pere Oltzina i Sibil·la (Berga)		Vides de Jaume Duran i de Beatriu. Sant Antoni	
1379, juliol, 30	Francesc de Santelies i Elisenda (-) Pere Borrell i Francisca (-) Bernat de Puig (Berga)	Jaume Duran	No consta/ 16s 8d Vides de Pere Borrell i de Beatriu	¿
1379, agost, 18	Pere d'Ardalló i Antònia	Jaume Duran	100 sous/ Violari: 83s 4d Vides de Jaume Duran i de Beatriu. Censal mort: 41s 8d Santa Maria de Setembre	8,3% 4,16%
1380, febrer, 4	Pere Viuet i Esclarmonda Ramon Viuet Guillem Viuet (fill de Pere) Guillem Sala	Jaume Duran	15 lliures/ Violari: 25 sous Vides Guillem Viuet i Beatriu. Censal mort: 12 s 6d 1 de febrer	8,3% 4,16%
1380, febrer, 6	Ramon Vilella i Francisca (Berga) Joan ça Vila i el seu fill Pericó (Avià) Guillem de Cuartielles (Llinars)	Jaume Duran	20 lliures/ 66s 8d Vides de Ramon i de Beatriu. Sant Maties d'abril	16,6%
1380, febrer, 8	Jaume Clari i Sibil·la Jaume Rossinyol (tots de Berga)	Jaume Duran	25 lliures/ Violari: 41s 8d Vides de Jaume Clari I de Beatriu Censal mort: 20s 10d 8 de febre	8,3% 4,16%

1380, febrer, 10	Guillem de Moler, Elisenda i fill Joan	Jaume Duran	20 lliures/ Violari: 33s 4d Vides de Joan i de Beatriu. Censal mort: 16s 8d Quaresma	8,3% 4,16%
1380, abril, 10	Bernat de Pallerols, fill Mateu i muller d'aquest, Bartomeua. (-) Jaume Rossinyol (Berga)	Jaume Duran	100 lliures/ 16s 8d Vides de Jaume Rossinyol i de Beatriu. 10 d'abril	16,6%
1380, juliol, 18	Guillem Sala i Saura Bartomeu Viuet i Saura Pere Viuet i Esclarmonda	Jaume Duran	8 lliures/ 26s 8d Vides de Guillem Sala i Beatriu. 18 de juliol	16,6%
1380, juliol, 25	Jaume Rossinyol i Francisca	Jaume Duran	20 lliures/ 66s 8d Vides del venedor i de Beatriu.	16,6%
1382, juliol, 24	Llorenç Perdigó i Constança	Jaume Duran	10 lliures/ 33s 4d Vides de Llorenç i de Beatriu	16,6%
1382, agost, 13	Miquel Sala i Elisenda	Jaume Duran	6 lliures/ 20 sous Vides de Miquel i de Beatriu. Sant Salvador	16,6%
1382, agost, 13	Pere Ramon Serra i Constança Ramon Serra i Blanca (Berga) Francesc Vilosiu	Jaume Duran	1000 sous/ Violari: 83s 4d Vides de Pere Ramon i de Beatriu. Censal mort: 41s 8d	8,3% 4,16%
1382, octubre, 27	Pere Roqueta i Bonanata (Berga)	Jaume Duran	6 lliures/ 20 sous Vides de Jaume Duran i de Beatriu.	16,6%

			Tots Sants	
1382, desembre, 4	Oliver Casals i Sibil·la (Berga)	Jaume Duran	6 lliures/ 20 sous Vides de Jaume Duran i de Beatriu Sant Nicolau	16,6%
1382, desem, 19	Bartomeu de Grau i Elisenda Pere de Grau i Sibil·la	Jaume Duran	12 lliures/ 40 sous Vides de Bartomeu i de Beatriu Nadal	16,6%

En total, doncs, Jaume Duran havia comprat, entre el 1353 i el 1382, 27 violaris. D'aquests, 21 eren violaris purs, mentre que 6 són en part violaris i, en part, censals. Referent als venedors, fonamentalment són gent de Berga i de la comarca. Exceptuant el cas de Berga, quan els venedors esmenten la seva procedència, ho fan mencionant la parròquia a què pertanyien. Així, a més de gent de Berga, trobem gent de les parròquies del Cint, Avià, Capolat; Puig-reig, l'Espunyola i Llinars. L'extracció social d'aquests venedors és, també, diversa ja que hi figuren tres pareires, un mercader, cinc teixidors, un carnisser, un tintorer, un arquer, un saig, un hostaler, un forner, un notari, un pagès i un mercer.

Quant a l'interès, el dels violaris purs és sempre el mateix, el 16,6%, mentre que pels mixtes, violari i censal mort, l'interès és d'un 12,5%: 8,3% el violari i 4,16% el censal mort.

La data de pagament coincideix bastant amb la de la seva formalització encara que, quan es concreta aquesta data, normalment s'esmenta sempre el sant del dia. Així, la pensió d'un violari signat el 19 de desembre es pagarà per Nadal; la d'un signat el 27 d'octubre, per Tots Sants i la d'un altre signat el 19 de gener, per Sant Antoni de gener.

A més de censals que cobrava en moneda, Jaume Duran també tenia alguns censals que cobrava en espècie. Són:

CENSALS EN ESPÈCIE			
DATA	VENEDOR	PRENEDOR	PREU/CENS
1347, 4 kalendas, abril	Guillem Prats (St. Pau de Casserres)	Jaume Duran	100 sous/ 6 sous i una gallina (sobre la vinya, Els Juncars) Tasca de pa, vi i llegums (sobre terra i vinya de Pere Roig)
1356, octubre, 25	Andreu Vila i Blanca	Jaume Duran	5 sous que pagava na Serratmitjà per una feixa a Masenys. 2 sous que pagava Pere Colells per un hort a Masenys.

Una altra forma de pràctica comercial serà la **comanda**. Una comanda és una forma d'associació comercial molt difosa a Catalunya en els segles XIII, XIV i XV. Es tracta d'un contracte bilateral, en el qual un soci capitalista o comandant aportava el capital mentre que l'altre soci o comandatari es responsabilitzava del treball. Als documents berguedans del segle XIV també hem pogut localitzar aquest tipus de contracte. Resumim la informació localitzada al quadre que segueix:

COMANDES			
DATA	PRENEDOR	DADOR	QUANTITAT
1356, juliol, 27	Pere Garreta (Berga)	Ramon de Puigsegú	1500 sous
1365, abril, 5	Arnau de Santpere (Casserres)	Jaume Duran	20 lliures
1369, juny, 29	Guillem Pujol	Blanca, vídua de Bernat Soldevila	35 lliures
1374, abril, 25	Arnau Bosch	Jaume Duran	26 sous
1374, juny, 13	Guillem Peiró I el seu fill Pere	Jaume Duran	40 lliures

	(Tàrrega)		
1375, novembre, 17	Francesc Clavell (Berga)	Jaume Duran	36 florins
1377, abril, 26	Pere de Coromines (Berga)	Jaume Duran	40 lliures
1380, febrer, 8	Arnau de Pallarach (Berga)	Beatriu, tutora de Guillem de Bellsoms	137 ll. 10s
1383, gener, 14	Jaume Duran, Jaume de Pinyana, Llorenç d'Ollers i Guillem Ferrer	Beatriu, tutora de Guillem de Bellsoms	3300 sous
1383, abril, 8	Jaume de Pinyana	Pere de Coromines	5000 sous
1383, abril, 28	Cònsols de la vila de Berga	Miquel de Lledó (Obiols)	33 lliures

Una quarta pràctica econòmica documentada a Berga baixmedieval és el **prèstec**. Però totes les notícies que tenim d'aquesta pràctica són poc concretes i en cap cas se'ns diu quin era l'interès que es cobrava. Com és lògic de pensar, els préstecs es tenien ben comptabilitzats. A tall d'exemple citem algunes notícies que apareixen en inventaris postmortem i en relacions de deutes i deudors. Així, l'any 1441, Jofre Cardona guardava entre els seus papers: *“Item un altre albarà hon es contengut que en Johan de Paguera, donzell, de la vila de Berga, confessa deure al dit Joffre Cardona XV florins per rahó de prestec e aquelles li promes de pagar ab segrament en la festa de Nadal ladonchs prop venidor, lo qual albarà appar esser scrit prima fas per ma, segons se diu, d'en Johan Soler de la vila de Celsona a XV d'abril ayn M CCCC XXXVP”* i també *“Item un albarà scrit en paper hon se conte que don Jacme de Cardona confessa deure al dit Joffre Cardona XLV florins de rahó de prestet lo qual albarà prima fas appar, segons se diu, esser scrit en la propria mà del dit don Jacme de Cardona, los quals li ha promes de pagar per totes les festes de Pascha lavons prop venidores e fou fet lo dit albarà en Leyda a XXVII de noembre ayn mil*

CCCC XXXVI¹⁴⁶⁴.

Però, no calia ser tant important ni tant ric com Jofre Cardona per fer préstecs. Així, en la declaració de deutes i deudors de Francisca, vídua del tintorer Bernat Bestorra, feta l'any 1422 s'hi pot llegir: “*Item me deu en Font, per prestat XVIII sous X diners*”¹⁴⁶⁵. El que sí que ens permet conèixer la documentació és que, el que deixava els diners, normalment es quedava algun objecte del deudor en penyora. Així, el 1441, en Tomàs de Fohives tenia en penyora una olla de l'abat de la Portella que li devia 9 sous i en Puig de Llavaneres li tenia una tassa de plata perquè li devia 1,5 florins.

Finalment, la cinquena i última pràctica comercial és la societat. Entenem per societat un contracte en general bilateral, en el qual dues o més persones esmerçaven diners per fer un negoci concret. Era habitual en les societats que els socis estiguessin emparentats.

Entre la documentació estudiada hem localitzat una notícia, datada el 1430¹⁴⁶⁶, referent a una societat mercantil. La societat era formada per diversos socis: per una part hi havia el mercader barceloní Joan Bach i, per l'altra, els mercaders berguedans Guillem Ramon de Graner, Bernat d'Olibes, Pere de Cascalls, Lluís d'Olibes i Esperandeu de Coromines. La societat s'havia constituït per fer negocis “*tam in insula Sicilie et in civitatis Barchinone quam etiam in villa Berge et alibi et citra et ultra mare*” i per un temps concret “*duratura per certum tempus*” que, en el moment de redactar el document ja havia finalitzat “*jam elapsum*”.

En aquesta societat entre mercaders de Berga i Barcelona hi veiem reflectides les característiques generals que més amunt hem descrit d'aquesta forma de pràctica comercial: la durada limitada i el fet que alguns dels socis fossin entreparents. Concretament hi veiem la presència de dos germans: Lluís i Bernat d'Olibes.

El document esmentat no ens dona més informació sobre la societat, només ens en deixa testimoniar la seva existència.

---

¹⁴⁶⁴ APBerga. Llibre Notarial 251, f. 47r

¹⁴⁶⁵ APBerga. Llibre Notarial 27, f. 88r

¹⁴⁶⁶ APBerga. Llibre Notarial 34, fol. 31r.

CONCLUSIONS:

- A la documentació berguedana baixmedieval es poden rastrejar cinc formes de pràctica econòmica: el censal, el violari, la comanda, la societat i el préstec.
- La documentació només ens permet estudiar amb un cert detall els censals i els violaris. De les comandes, les societats i els préstecs només ens en dona constància.
- El personatge que ens permet l'estudi dels censals i els violaris és el mercader berguedà Jaume Duran, mort el 1383.
- Els censals berguedans baixmedievals eren d'interès variable. N'hem trobat al 7,5, 8,3 i 10%. No hi ha diferència en les dates sinó en qui venia el censal. Així, l'interès més baix és el que Jaume Duran cobra a la universitat de Berga; l'intermedi és el que cobra per quantitats grans a les universitats de Bagà i Puigcerdà i, l'interès màxim el cobra a particulars en censals de baixa quantia.
- Quant als violaris, n'hem trobat de dos tipus: un que anomenaríem "pur" i un altre de mixt que és, a la vegada, violari i censal mort. L'interès dels violaris purs és del 16,6% mentre que el dels mixtos és d'un 12,5%.
- La documentació estudiada ens ha aportat una notícia referent a una societat formada pels volts de 1430 entre mercaders berguedans i un de barceloní i que tenia com a objectiu fer negocis a Sicília, Barcelona i Berga.